

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРОБАЦІЙНИХ ПРОГРАМ ПРИ ВИКОНАННІ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ПРОБАЦІЙНОГО НАГЛЯДУ

DOI: 10.15330/apiclu.70.4.38-4.46 УДК 343.847:343.244.24(477)

Постановка проблеми. Запровадження пробаційного нагляду як нового виду основного покарання (стаття 59-1 КК України) [1] Законом від 23 серпня 2023 року № 3342-IX [2] стало одним із найбільш значних кроків у розвитку кримінально-правової політики України останніх років. Цей вид покарання, що набув чинності 28 березня 2024 р., передбачає застосування наглядових та соціально-виховних заходів без ізоляції засудженого від суспільства, серед яких центральне місце посідають пробаційні програми. Саме пробаційні програми є тим інструментом, який покликаний забезпечити не лише контроль за поведінкою засудженого, а й реальну зміну його прокримінальних установок, що є передумовою запобігання рецидиву. Водночас ефективність пробаційного нагляду як покарання значною мірою визначається якістю розроблення, організації та реалізації цих програм, що і зумовлює актуальність обраної теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематика пробаційного нагляду привертає зростаючу увагу науковців. Ю.А.Пономаренко здійснив догматичний аналіз пробаційного нагляду як елемента системи покарань, визначивши його співвідношення зі звільненням від відбування покарання з випробуванням [3]. К.М. Оробець дослідив особливості призначення та виконання цього покарання [4]. Я.Ф. Фокін здійснив порівняльний аналіз пробаційного нагляду в Україні та зарубіжних країнах, підкресливши недостатність організаційного забезпечення української системи пробації [5]. В.І. Остапук висвітлив окремі практичні питання, пов'язані із запровадженням нового виду покарання [6]. Водночас питання саме реалізації пробаційних програм, а саме їх змісту, порядку проходження, критеріїв ефективності

та можливостей інтеграції елементів відновного правосуддя при виконанні покарання у виді пробаційного нагляду залишаються недостатньо дослідженими.

Метою дослідження є комплексний аналіз правових та організаційних засад реалізації пробаційних програм при виконанні покарання у виді пробаційного нагляду, визначення проблемних аспектів та формулювання пропозицій щодо вдосконалення відповідного законодавства і практики.

Виклад основного матеріалу. Пробаційний нагляд було введено до переліку основних покарань шляхом доповнення пункту 7-1 частини 1 статті 51 КК України [1] та включення до КК України нової статті 59-1 [1]. Покарання полягає в обмеженні прав і свобод засудженого, визначених законом і встановлених вироком суду, із застосуванням наглядових та соціально-виховних заходів без ізоляції від суспільства. Як зазначає В.І. Остапук, значна кількість санкцій статей Особливої частини кримінального закону зазнала змін та введено покарання у виді пробаційного нагляду і ряд санкцій статей доповнено зазначеним видом покарання [6].

Частина 3 статті 59-1 КК України визначає обов'язки, які суд покладає на засудженого [1]. Серед них, зокрема обов'язок «виконувати заходи, передбачені пробаційною програмою» (пункт 6). Цей обов'язок є факультативним: суд покладає його лише тоді, коли вважає це необхідним з урахуванням обставин справи та особи засудженого. Невиконання покладених обов'язків може призвести до кримінальної відповідальності за статтею 389 КК України «Ухилення від покарання, не пов'язаного з позбавленням волі» [1].

Варто підкреслити принципову відмінність пробаційних програм при пробаційному нагляді від аналогічного інституту при звільненні від відбування покарання з випробуванням (стаття 76 КК України) [1]. Хоча в обох випадках суд може покласти на особу обов'язок проходження пробаційної програми, правові наслідки невиконання істотно відрізняються. При пробаційному нагляді невиконання обов'язків тягне кримінальну відповідальність за статтею 389 КК України, тоді як при звільненні з випробуванням можливе направлення для відбування призначеного покарання.

Ця відмінність надає пробаційним програмам при пробаційному нагляді підвищеного значення: їх проходження є не формальністю, а обов'язком, підкріпленим суворою санкцією.

Поняття пробаційної програми визначено у частині 7 статті 2 Закону «Про пробацію» [7], відповідно до якої – це програма, що передбачає комплекс заходів, спрямованих на корекцію соціальної поведінки або її окремих проявів, формування соціально сприятливих змін особистості, які можливо об'єктивно перевірити. Метою пробації, відповідно до статті 4 цього Закону, є забезпечення безпеки суспільства шляхом виправлення засуджених, запобігання вчиненню ними повторних кримінальних правопорушень та забезпечення інтересів потерпілого [7].

Порядок розроблення та реалізації пробаційних програм регламентований Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку розроблення та реалізації пробаційних програм» від 18 січня 2017 р. № 24 (зі змінами від 16.01.2024 р.) [8]. Пунктом 3 Порядку визначено мету реалізації програм – виправлення суб'єктів пробації та запобігання вчиненню ними повторних кримінальних правопорушень [8]. Уповноважений орган з питань пробації забезпечує подання суду інформації про затверджені пробаційні програми, визначені в них завдання, зміст заходів, порядок проходження та оцінку результатів реалізації програми (пункт 12) [8]. Безпосередня реалізація програм покладається на уповноважений орган з питань пробації, який може залучати до цього процесу волонтерів пробації, підприємства, установи та організації (пункти 13, 15) [8].

Станом на 2025 р. Міністерством юстиції України на підставі пункту 14 Порядку розроблення та реалізації пробаційних програм [8] затверджено низку пробаційних програм: «Подолання домашнього насильства», «Формування життєвих навичок», «Попередження вживання психоактивних речовин», «Зміна прокримінального мислення», «Подолання агресивної поведінки» [9]. Кожна з програм має окремі методичні матеріали для роботи з повнолітніми та неповнолітніми суб'єктами пробації, що забезпечує диференційований підхід залежно від вікової категорії засудженого.

Як зазначається на офіційному сайті ДУ «Центр пробації», пробаційні програми являють собою програми психологічної корекції та програми соціальної адаптації, спрямовані на усунення негативних факторів, що впливали та можуть у подальшому впливати на поведінку правопорушника [10]. Водночас важливо підкреслити, що суд при призначенні покарання у виді пробаційного нагляду не обирає конкретну програму, а він тільки покладає обов'язок проходження пробаційної програми, а її вибір здійснюється органом пробації з урахуванням результатів оцінки ризиків і потреб засудженого.

Незважаючи на суттєвий прогрес нормативного забезпечення, реалізація пробаційних програм при виконанні покарання у виді пробаційного нагляду має низку практичних проблем.

По-перше, за даними, наведеними Я.Ф. Фокіним з посиланням на звіт О. Суботенка, у розвинутих європейських системах пробації кадрове забезпечення є значно вищим. Наприклад, в Нідерландах загальна чисельність персоналу становить близько 1 800 осіб, з яких 1 400 – офіцери пробації [5, с.260]. На цьому тлі українська система пробації, як зазначає Ю.В. Сподарик, стикається з браком фінансування, недостатньою кількістю кадрів та відсутністю ефективних програм реінтеграції [11, с.418].

По-друге, обмежений перелік затверджених програм. Наявні програми охоплюють основні, проте не всі криміногенні фактори. Зокрема, відсутні окремі програми для осіб, засуджених за економічні злочини, кіберзлочини, злочини проти довкілля. З огляду на те, що пробаційний нагляд введено до більш ніж 140 статей КК, діапазон криміногенних факторів є значно ширшим, ніж той, що охоплюється наявними програмами.

По-третє, відсутність чітких критеріїв оцінки результативності. Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку розроблення та реалізації пробаційних програм» від 18 січня 2017 р. № 24 (зі змінами від 16.01.2024 р.). передбачає, що орган пробації подає суду інформацію про оцінку результатів реалізації програми (пункт 12) [8], однак нормативно не визначено конкретних індикаторів ефективності, за якими має здійснюватися така оцінка. Це створює ризик формалізму, оскільки про-

ходження програми може зводитися до відвідування занять без реальних змін у поведінці засудженого.

По-четверте, недостатня інтеграція елементів відновного правосуддя. Чинні пробаційні програми зосереджені переважно на корекції поведінки засудженого, проте практично не містять компонентів, спрямованих на відновлення стосунків із потерпілим, відшкодування завданої шкоди чи примирення. Однак медіація як інструмент відновного правосуддя вже має нормативну основу в Україні. Закон «Про медіацію» від 16 листопада 2021 р. [12] та частина 1 статті 469 КПК України (через інститут угод про примирення) [13] створюють правові передумови для її застосування у кримінальному провадженні, а Програма відновного правосуддя за участю неповнолітніх (2024 р.) [14] демонструє успішну модель такої інтеграції на практиці. Як зазначає Т.Г. Фоміна, медіація сприяє гуманізації кримінальної політики щодо правопорушника та покращить рівень забезпечення прав, свобод та законних інтересів потерпілого [15, с.108].

По-п'яте, недостатня індивідуалізація програмних інтервенцій. Європейські правила пробації (Рекомендація СМ/Рес(2010)1) [16] у правилах 72-75 передбачають обов'язкове складання індивідуального плану роботи із засудженим, узгодженого з ним, що базується на оцінці ризиків і потреб. Хоча українське законодавство передбачає оцінку ризиків як елемент наглядової пробації (стаття 10 Закону України «Про пробацію» [7], зв'язок між результатами такої оцінки та вибором конкретної програми або модулів у межах програми не є достатньо формалізованим.

З урахуванням виявлених проблем доцільно запропонувати такі напрями вдосконалення реалізації пробаційних програм при виконанні покарання у виді пробаційного нагляду:

1) необхідно розширити перелік пробаційних програм з урахуванням усього спектру кримінальних правопорушень, за вчинення яких може призначатися пробаційний нагляд. Зокрема, доцільно розробити програми для осіб, засуджених за економічні злочини (шахрайство, привласнення, розтрата), злочини у сфері обігу наркотичних засобів та злочини, пов'язані з порушенням правил дорожнього руху;

2) слід нормативно закріпити у Постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку розроблення та реалізації пробаційних програм» від 18 січня 2017 р. № 24 конкретні критерії оцінки результативності проходження пробаційної програми. Мова йде як про кількісні (відвідуваність занять, виконання домашніх завдань), так і про якісні (зміна когнітивних установок, сформованість навичок самоконтролю, факт відшкодування шкоди потерпілому) критерії. Це забезпечить об'єктивність оцінки та підвищить мотивацію засудженого до активної участі у програмі;

3) доцільно включити елементи відновного правосуддя, зокрема медіацію, до структури окремих пробаційних програм (передусім «Подолання агресивної поведінки» та «Подолання домашнього насильства»). Це відповідатиме стандартам Рекомендації СМ/Рес(2018)8 [17]. При цьому важливо передбачити, що участь потерпілого у таких процедурах є виключно добровільною, а результати медіації (факт примирення, відшкодування шкоди) можуть враховуватися при оцінці ефективності проходження програми;

4) необхідно формалізувати зв'язок між оцінкою ризиків і потреб засудженого та вибором конкретної пробаційної програми або комбінації модулів у межах різних програм. Це забезпечить індивідуалізацію корекційних інтервенцій відповідно до вимог правил 72-75 Європейських правил пробації [16] та підвищить ефективність ресоціалізаційного впливу;

5) збільшення штатної чисельності працівників органів пробації та забезпечення їх спеціальною підготовкою у сфері реалізації пробаційних програм залишається ключовою передумовою ефективності всієї системи пробаційного нагляду як виду покарання.

Висновки. Пробаційні програми становлять ключовий інструмент реалізації покарання у виді пробаційного нагляду, забезпечуючи не лише контроль за поведінкою засудженого, а й цілеспрямовану корекцію його прокримінальних установок. Чинне законодавство (стаття 59-1 КК України, Закон України «Про пробацію», Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку розроблення та реалізації пробаційних програм» та

накази Міністерства юстиції) створює необхідну, проте недостатню нормативну основу для ефективної реалізації цих програм. Основними напрямками вдосконалення є розширення переліку програм, нормативне закріплення критеріїв оцінки результативності, інтеграція елементів відновного правосуддя, посилення індивідуалізації інтервенцій на основі оцінки ризиків і потреб та кадрове зміцнення органів пробації. Реалізація цих пропозицій сприятиме підвищенню ефективності пробаційного нагляду як виду покарання та наближенню кримінально-правової і кримінально-процесуальної політики України до стандартів Європейського Союзу та Ради Європи.

1. *Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III (з подальшими змінами і доповненнями)*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення 07.01.2026).
2. *Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо удосконалення видів кримінальних покарань: Закон України від 23.08.2023 р. № 3342-IX*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3342-20> (дата звернення 07.01.2026).
3. Пономаренко Ю.А. *Пробаційний нагляд як вид покарання за кримінальним правом України*. Вісник асоціації кримінального права України. 2024. Т. 2, № 22. DOI: <https://doi.org/10.21564/2311-9640.2024.22.312870> (дата звернення: 08.01.2026).
4. Оробець К.М. *Покарання у виді пробаційного нагляду: особливості призначення та виконання*. Наука і техніка сьогодні. 2024. № 1 (29). С. 147-160. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-1\(29\)-147-160](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-1(29)-147-160) (дата звернення: 08.01.2026).
5. Фокін Я.Ф. *Пробаційний нагляд у кримінальному праві України та зарубіжних країн: порівняльно-правовий аспект*. Ірпінський юридичний часопис. 2025. Вип. 2 (19). С. 255-265. DOI: [https://doi.org/10.33244/2617-4154-2\(19\)-2025-255-265](https://doi.org/10.33244/2617-4154-2(19)-2025-255-265) (дата звернення: 08.01.2026).
6. Остапук В.І. *Окремі питання, пов'язані із запровадженням пробаційного нагляду як нового виду покарання*. Верховний Суд. 2024. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1598548/> (дата звернення: 08.01.2026).
7. *Про пробацію: Закон України від 05.02.2015 № 160-VIII*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-19> (дата звернення: 09.01.2026).

8. Про затвердження Порядку розроблення та реалізації пробаційних програм: Постанова Кабінету Міністрів України від 18.01.2017 № 24 (зі змінами від 16.01.2024 № 36). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/24-2017-%D0%BF> (дата звернення: 09.01.2026).
9. Ювенальна пробація. Офіційний сайт ДУ «Центр пробації». URL: <https://www.probation.gov.ua/probaciya-vidnosno-nerovnolitnih> (дата звернення: 09.01.2026).
10. Офіційний сайт ДУ «Центр пробації». URL: <https://www.probation.gov.ua/naglyadova-probaciya> (дата звернення: 09.01.2026).
11. Сподарик Ю.В. Пробаційний нагляд як новий вид основного покарання: переваги та недоліки. Юридичний науковий електронний журнал. 2024. № 10. С. 418-421. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-10/96>.
12. Про медіацію: Закон України від 16.11.2021 № 1875-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20> (дата звернення: 09.01.2026).
13. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI (з подальшими змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 09.01.2026).
14. Про реалізацію пілотного проекту «Програма відновного правосуддя за участю неповнолітніх, які є підозрюваними, обвинуваченими у вчиненні кримінального правопорушення»: спільний Наказ Міністерства юстиції України, Міністерства внутрішніх справ України, Офісу Генерального прокурора від 22 липня 2024 р. № 2175/5/501/176. URL: <https://legalaid.gov.ua/wp-content/uploads/2024/07/nakaz-vidnovne-pravosuddya.pdf> (дата звернення: 09.01.2026).
15. Фоміна Т.Г. Медіація у кримінальному провадженні: новели законодавства та перспективи його вдосконалення. Право і безпека. 2022. № 1 (84). С. 104-114. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2022.1.11> (дата звернення: 09.01.2026).
16. Recommendation CM/Rec(2010)1 of the Committee of Ministers to member states on the Council of Europe Probation Rules (adopted 20 January 2010). URL: <https://rm.coe.int/16805cfbc7> (дата звернення: 09.01.2026).
17. Recommendation CM/Rec(2018)8 of the Committee of Ministers to member states concerning restorative justice in criminal matters (adopted 3 October 2018). URL: <https://rm.coe.int/coe-rec-2018-8-of-the-committee-of-ministers-restorative-justice/1680a72d4b> (дата звернення: 09.01.2026).

Богдан КВАС. Реалізація пробаційних програм при виконанні покарання у виді пробаційного нагляду.

У статті досліджено правові та організаційні засади реалізації пробаційних програм при виконанні покарання у виді пробаційного нагляду в Україні. Проаналізовано нормативну базу, зокрема Закон України «Про пробацію», зміни до Кримінального кодексу України, запроваджені Законом № 3342-IX, та Постанову КМУ № 24 від 18.01.2017 р. Розглянуто зміст затверджених пробаційних програм, порядок їх проходження та критерії оцінки результативності. Досліджено практичні проблеми реалізації пробаційних програм, у тому числі кадрове та організаційне забезпечення. Проаналізовано можливості інтеграції елементів відновного правосуддя, зокрема медіації, у структуру пробаційних програм. Сформульовано пропозиції щодо вдосконалення кримінально-правової та кримінально-процесуальної політики України у цій сфері.

Ключові слова: пробаційний нагляд, пробаційні програми, покарання, пробація, відновне правосуддя, медіація, кримінально-правова політика, кримінально-процесуальна політика, кримінально-виконавча політика, кримінально-процесуальна політика Європейського Союзу, кримінальне процесуальне право.

Bohdan KVAS. Implementation of probation programmes in the execution of the punishment of probation supervision.

This article examines the legal and organisational framework for implementing probation programmes during the execution of probation supervision – a new type of basic criminal punishment introduced in Ukraine by Law No. 3342-IX of 23 August 2023, effective from 28 March 2024. Under Article 59-1 of the Criminal Code, probation supervision entails restrictions on the rights and freedoms of the convicted person combined with supervisory and social-educational measures without isolation from society. The court may impose an obligation to complete a probation programme, non-compliance with which carries criminal liability. The study analyses approved probation programmes currently in operation, covering substance abuse prevention, anger management, changing pro-criminal thinking, life skills development, and domestic violence intervention. Five systemic challenges are identified: insufficient staffing of probation agencies, a limited range of approved programmes, the absence of measurable effectiveness criteria, inadequate integration of restorative justice elements including mediation, and insufficient individualisation of interventions. The article formulates five reform proposals: expanding the programme catalogue to match the full scope of offences subject to probation supervision, establishing normative effectiveness criteria, integrating mediation procedures into selected programmes drawing on the successful 2024 Restorative Justice Programme for juveniles, formalising the link between risk-needs assessment and programme selection in accordance with Rules 72-75 of the Council of Europe Probation Rules, and strengthening the human resources of probation agencies.

Keywords: probation supervision, probation programmes, punishment, probation, restorative justice, mediation, criminal law policy, criminal procedural policy, policy on the execution of criminal penalties, criminal procedural policy of the European Union, criminal procedural law.